Unele aspecte privind respectarea drepturilor omului în unitățile militare din Tîrgu-Mureș

Această lucrare a fost elaborată de Liga PRO EUROPA
Proiect finanțat de programul PHARE pentru Democrație al Uniunii Europene

Unele aspecte privind respectarea drepturilor omului în unitățile militare din Tîrgu-Mureș

Această lucrare a fost elaborată de Liga PRO EUROPA.
Proiect finanțat de programul PHARE pentru Democrație al Uniunii Europene

Documente utilizate:

Codul Penal al României, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969, cu ultima modificare prin Legea 140 din 5 noiembrie 1996
(**CP**)

Codul de Procedură penală al României, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969, cu ultima modificare prin Legea 140 din 5 noiembrie 1996
(**CPP**)

Constituția României, intrată în vigoare în urma referendumului național din 8 decembrie 1991
(**CR**)

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată de țările membre ale Consiliul Europei la 4 noiembrie 1950
(**CADO**)

Hotărîrea Guvernamentală nr. 637 din 6 octombrie 1997 privind modul de executare a serviciului utilitar alternativ
(**HG 637**)

Legea nr. 46 din 5 iunie 1996 privind pregătirea populației pentru apărare, publicată în Monitorul Oficial nr. 120, an VIII din 11 iunie 1996
(**LPA**)

Redactor: István Haller, referent al Biroului pentru Drepturile Omului, Liga PRO EUROPA
Această lucrare a fost elaborată în cadrul microproiectului „Biroul pentru Drepturile Omului", finanțat de **Programul Phare pentru Democrație** al Uniunii Europene, desfășurat de Liga PRO EUROPA între 1 martie 1997 — 28 februarie 1998.

Conținut

Introducere 5

Modul de respectare a drepturilor 7

Dreptul la viață 7

Dreptul la tratament uman 7

Interzicerea muncii forțate 8

Dreptul la libertate 9

Dreptul la o judecare echitabilă 10

Neamestecul autorităților în viața intimă, familială; secretul corespondenței 11

Libertatea de exprimare 11

Libertatea de gîndire şi a religiei 11

Dreptul la asociere 12

Dreptul de a întemeia o familie 13

Dreptul la proprietate 13

Dreptul la instruire 13

Declarațiile unor soldați despre situația drepturilor omului din unitățile militare din Tîrgu-Mureş 14

Concluzii şi propuneri 15

Introducere

Problema respectării drepturilor omului în cadrul armatei este una dintre cele mai puţin studiate. Acest fapt se datorează unei situaţii speciale: drepturile pot fi restrînse pentru apărarea siguranţei naţionale, conform art. 49 din **Constituţia României** (în continuare **CR**), care prevede:

(1) Exerciţiul unor drepturi sau al unor libertăţi poate fi restrîns numai prin lege şi numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea siguranţei naţionale, a ordinii, a sănătăţii ori a moralei publice, a drepturilor şi a libertăţilor cetăţenilor; desfăşurarea instrucţiei penale; prevenirea consecinţelor unei calamităţi naturale ori ale unui sinistru deosebit de grav.

(2) Restrîngerea trebuie să fie proporţională cu situaţia care a determinat-o şi nu poate atinge existenţa dreptului sau a libertăţii.

În schimb, **Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale** (în continuare **CADO**) nu formulează restrîngerea drepturilor în mod general, ci prevede individual, pentru fiecare drept în parte dacă poate sau nu fi restrîns.

Cele două criterii pe baza cărora un drept poate fi restrîns pentru apărarea siguranţei naţionale sînt: restricţia să fie prevăzută de lege şi să fie necesară într-o societate democratică.

Printre îndatoririle fundamentale prevăzute de **CR** figurează şi cele legate de serviciul militar:

Art. 50. Fidelitatea faţă de ţară

(2) Cetăţenii cărora le sînt încredinţate funcţii publice, precum şi militarii, răspund de îndeplinirea cu credinţă a obligaţiilor ce le revin şi, în acest scop, vor depune jurămîntul cerut de lege.

Art. 52. Apărarea ţării

(1) Cetăţenii au dreptul şi obligaţia să apere România.

(2) Serviciul militar este obligatoriu pentru bărbaţii, cetăţeni români, care au împlinit vîrsta de 20 de ani, cu excepţia cazurilor prevăzute de lege.

(3) Pentru pregătirea în cadrul serviciului militar activ, cetăţenii pot fi incorporaţi pînă la vîrsta de 35 de ani.

Codul penal (în continuare **CP**) pedepseşte sustragerea de la serviciul militar:

Art. 348. Sustragerea de la serviciul militar

Fapta persoanei care îşi provoacă vătămări integrităţii corporale sau sănătăţii, simulează o boală sau o infirmitate, foloseşte înscrisuri false sau orice alte mijloace, în scopul de a se sustrage serviciului militar, se pedepseşte cu închisoare de la 6 luni la 5 ani, iar în timp de război cu închisoare de la 3 la 10 ani.

Art. 353. Sustragerea de la recrutare

Sustragerea de la recrutare în timp de pace se pedepseşte cu închisoare de la o lună la 3 luni sau cu amendă.

Sustragerea de la recrutare în timp de război se pedepseşte cu închisoare de la unu la 5 ani.

Legea privind pregătirea populaţiei pentru apărare (Legea nr. 46 din 1996, în continuare **LPA**) prevede:

Art. 1

Toţi cetăţenii ţării au dreptul şi obligaţia să apere România.

Art. 2

Pregătirea populaţiei pentru apărarea patriei se realizează prin:

a) îndeplinirea serviciului militar;

b) participarea la alte forme de pregătire.

Art. 3

Serviciul militar este obligatoriu pentru toţi bărbaţii, cetăţeni români, şi se îndeplineşte în următoarele forme:

a) ca militar în termen;

b) ca militar în termen redus;

c) ca rezervişti concentraţi sau mobilizaţi.

Sînt consideraţi în serviciul militar şi cetăţenii români, bărbaţi şi femei, care fac parte din cadrele în activitate, elevii şi studenţii instituţiilor militare de învăţămînt şi militarii angajaţi pe bază de contract.

Art. 10

Tinerii luaţi în evidenţa militară se numesc recruţi.

[...]

Sînt recrutaţi tinerii care, în anul cînd se face recrutarea, împlinesc vîrsta de 19 ani.

Art. 11

Sînt încorporaţi pentru îndeplinirea serviciului militar în termen bărbaţii, cetăţeni români, care au împlinit vîrsta de 20 de ani.

În timp de război, precum şi la cererea acestora în timp de pace, tinerii pot fi incorporaţi după împlinirea vîrstei de 18 ani.

Limita maximă de vîrstă pînă la care cetăţenii români pot fi chemaţi pentru îndeplinirea serviciului militar în termen este de 35 de ani.

Art. 12

Durata serviciului militar în termen este de 12 luni pentru militarii de toate armele.

Prelungirea serviciului militar se face conform legii.

Art. 15

Recrutarea şi încorporarea se efectuează de către comisiile locale de recrutare-încorporare, constituite pe lîngă centrele militare judeţene, municipale şi de sector, după caz.

[...]

Fiecare comisie locală de recrutare-încorporare se compune din:

a) preşedinte:

— un ofiter din centrul militar judeţean, municipal sau de sector;

b) membri:

— un delegat al consiliului local;

— un delegat al poliţiei locale din localitatea respectivă, ofiţer sau subofiţer;

— un medic desemnat de direcţia sanitară judeţeană, respectiv a municipiului Bucureşti;

c) secretar:

— un ofiţer sau subofiţer din centrul militar respectiv.

Art. 29

Cetăţenii români, după îndeplinirea serviciului militar activ, sînt luaţi în evidenţă ca rezervişti instruiţi.

Cetăţenii români apţi pentru serviciul militar, care nu şi-au îndeplinit această obligaţie pînă la împlinirea vîrstei de 35 de ani, precum şi cetăţenii care au executat serviciul utilitar alternativ sînt luaţi în evidenţă ca rezervişti neinstruiţi cu grad de soldat.

Caracterul special al armatei rezultă şi din scopul acestei instituţii: pregătirea tinerilor pentru război, pentru violenţa inevitabilă în astfel de situaţii.

* * *

La data de 9 iulie 1997, Biroul pentru Drepturile Omului din cadrul Ligii PRO EUROPA a organizat atelierul intitulat *„Respectarea drepturilor omului în unităţile militare"*, la care au participat: Cornel Codiţă (Ministerul Apărării Naţionale), Gheorghe Moşneag (UM 01328, purtătorul de cuvînt al Garnizoanei Tîrgu-Mureş), Ioan Murar (UM 02855), Valer Pop (UM 02855), Valentin Atomei (UM 02855), Cătălin Răuţă (UM 01328), Daniel Deteşan (UM 01328), Ilarie Moldovan (UM 01318), Vasile Dascălu (UM 01318), Lucian Jalbă (UM 01328), Marin Sandu (Parchetul Militar Tîrgu-Mureş), Smaranda Enache (LPE), István Haller (LPE).

* * *

Prezentul studiu, elaborat în cadrul proiectului *Biroul pentru drepturile omului*, finanţat de **Uniunea Europeană** prin **Programul PHARE**, compară documentele internaţionale şi interne cu privire la drepturile militarilor, cu scopul:

- de a analiza diferenţele existente între ele;*
- de a propune unele modificări ale legislaţiei interne, necesare alinierii României la standardele europene;
- de a oferi un ghid celor care sînt angajaţii unităţilor militare şi celor incorporaţi pentru serviciul militar.

---

* *Dacă există neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, şi legile interne, au prioritate reglementările internaţionale.* (**CR**, art. 20 al. 2)

Modul de respectare a drepturilor

Dreptul la viaţă

Conform **CADO**, art. 2:

1. Dreptul la viaţă al oricărei persoane este proteguit de lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenţionat, decît în executarea unei sentinţe capitale pronunţate de un tribunal în cazul cînd infracţiunea este sancţionată cu această pedeapsă prin lege.

2. Moartea nu este considerată cauzată cu încălcarea acestui articol în cazul în care ea ar rezulta din recurgerea la forţă dovedită absolut necesară:

a. pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenţei nelegale;

b. pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deţinute.

România a semnat şi **Protocolul adiţional nr. 6 la CADO**, aşadar este valabil şi art. 1 din acest document:

Pedeapsa cu moartea este abolită. Nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă şi nici executat.

Garantarea dreptului la viaţă nu înseamnă doar interdicţia de a lua viaţa cuiva, ci şi stabilirea cauzei morţii de către un specialist independent, şi, în cazul în care este posibil ca moartea să fi fost provocată de o altă persoană, lansarea urmăririi penale şi condamnarea celui vinovat.

Art. 22 din **CR** prevede:

(1) Dreptul la viaţă, precum şi dreptul la integritate fizică şi psihică ale persoanei sînt garantate.

(3) Pedeapsa cu moartea este interzisă.

Infracţiunile contra vieţii, integrităţii corporale şi sănătăţii sînt pedepsite conform **CP**, titlul II, capitolul I (art. 174–185).

Codul de procedură penală (în continuare **CPP**) stabileşte obligativitatea constatării medico–legale:

Art. 114. Constatarea medico–legală

În caz de moarte violentă, de moarte a cărei cauză nu se cunoaşte ori este suspectă, sau cînd este necesară o examinare corporală asupra învinuitului ori persoanei vătămate pentru a constata pe corpul acestora existenţa urmelor infracţiunii, organul de urmărire penală dispune efectuarea unei constatări medico–legale şi cere organului medico–legal, căruia îi revine competenţa potrivit legii, să efectueze această constatare.

Exhumarea în vederea constatării cauzelor morţii se face numai cu încuviinţarea procurorului.

Art. 118. Procedura expertizei

[...]

Expertul este numit de organul de urmărire penală sau de instanţa de judecată, cu excepţia expertizei prevăzute în art. 119 alin. 2.

Fiecare dintre părţi are dreptul să ceară ca un expert recomandat de ea să participe la efectuarea expertizei.

Art. 119. Experţi oficiali

[...]

Cînd expertiza urmează să fie efectuată de un serviciu medico–legal, de un laborator de expertiză criminalistică sau de orice institut de specialitate, organul de urmărire penală ori instanţa de judecată se adresează acestora pentru efectuarea expertizei.

Ca urmare, rudele decedatului nu pot cere expertiză, ci numai organele de urmărire penală sau instanţa de judecată. În cazul în care are loc o expertiză, părţile au dreptul doar de a cere participarea unui expert recomandat de ei, nu se garantează automat dreptul la un expert din afara sistemului medico–legal. Nu există o diferenţă de procedură în acest sens în funcţie de caracterul civil sau militar al decedatului. Medicul unităţii militare poate doar asista la expertiză.

Dreptul la tratament uman

CADO, art. 3 prevede:

Nimeni nu poate fi supus torturii nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.

Conform **CR**, art. 22:

(1) Dreptul la viaţă, precum şi dreptul la integritate fizică şi psihică ale persoanei sînt garantate.

(2) Nimeni nu poate fi supus torturii şi nici unui fel de pedeapsă sau tratament inuman ori degradant.

Cutuma militară acceptă mai multă duritate decît cea a societăţii civile, dat fiind faptul că armata pregăteşte oamenii pentru situaţii critice, de luptă. Unele comportamente în acest sens („ritualuri de iniţiere") sînt moştenite de-a lungul generaţiilor, şi aplicate de militarii în termen (mai ales de cei cu un nivel cultură mai scăzut) novicilor. Supunerea la stress, rezistenţă fizică şi psihică sînt elemente necesare formării soldaţilor. În conformitate cu situaţia

dată, strategia corectă este de a reduce duritatea pînă la un nivel acceptabil. Comandanții trebuie să fie interesați în depistarea exceselor, și implementarea unui mod de gîndire corect și uman. Controlarea gradaților pentru a elimina practicarea tratamentului inuman intră în atribuțiunile comandanților de pluton. Lipsa de control direct poate duce la evenimente tragice.

Termenul de *tratament inuman ori degradant* este interpretabil, instrucția, care cere un efort susținut, poate fi trăită de soldat ca o tortură sau un tratament inuman. Pentru a evita acest lucru, regulamentele militare prevăd atît formarea treptată, în timp, cît și baremele maxime pentru unele eforturi. Abuzul de instrucție — înțeleasă ca formă de pedeapsă — este interzis.

Dreptul la un tratament uman include și ocrotirea sănătății, prevăzută de **CR** prin art. 33:

(1) Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat.

(2) Statul este obligat să ia măsuri pentru asigurarea igienei și a sănătății publice.

În conformitate cu principiul ocrotirii persoanelor bolnave, **LPA** prevede:

Art. 6

Nu îndeplinesc serviciul militar:

a) alienații și debilii mintal;

b) cei clasați inapți pentru serviciul militar cu scoatere din evidență, pentru invalidități sau boli permanente, altele decît cele prevăzute la lit. a).

Art. 16

Comisiile locale de recrutare-încorporare au următoarele atribuții:

a) examinează medical și testează psihologic tinerii la recrutare și recruții la încorporare, stabilind dacă sînt apți sau nu pentru serviciul militar, în conformitate cu prevederile baremului medical aprobat de Ministrul Apărării Naționale.

Art. 18

Examinările medicale de specialitate la comisiile de recrutare-încorporare se efectuează la sediile acestora sau în spitale și dispensare-policlinici, de către medici specialiști, stabiliți de direcția sanitară județeană, respectiv a municipiului București, de comun acord cu medicul centrului militar, precum și în spitalele militare teritoriale. Acești medici fac parte din comisiile de recrutare-încorporare.

Art. 19

Concluziile medicale ale comisiilor județene, respectiv a municipiului București, de recrutare-încorporare pot fi revocate numai de către Comisia Centrală de Expertiză Medico-Militară.

Art. 20

Direcțiile sanitare asigură personalul medico-sanitar auxiliar și instrumentarul medical necesar efectuării examenului medical. De asemenea, organizează tratamentul medical și asigură recruților asistență și tratament medical gratuit în spitale, dispensare-policlinici, pentru acele boli care îi fac, temporar, inapți pentru serviciul militar.

Este posibil ca un soldat recrutat la o unitate să nu fie apt pentru eforturile cerute de arma la care a fost repartizat de Centrul Militar. În această situație, soldatul nu poate fi repartizat la o altă unitate, dar comandantul poate lua decizia de a-l redistribui în cadrul aceleiași unități militare la o altă armă.

Condițiile de hrană, cazare și igienă sînt conforme cu prevederile regulamentare. În Tîrgu-Mureș se poate considera că hrana se ridică la o calitate superioară față de în unitățile care nu au gospodării proprii. Ofițerul de serviciu are obligația de a verifica hrana. În domeniul cazării se ridică probleme datorită infrastructurii învechite. Spațiile disponibile sînt mici, sistemul de încălzire nu funcționează la parametrii normali.

Supunerea la rele tratamente și tortura se pedepsesc conform **CP**, art. 267.

Interzicerea muncii forțate

Munca forțată este, prin definiție, o formă a sclaviei. Conform **CADO**, art. 4, al. 3, pct b. nu se consideră însă muncă forțată *orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză îndeplinirea acestuia pe motive de conștiință, în țările unde un asemenea refuz este recunoscut de lege, un alt serviciu înlocuind serviciul militar obligatoriu.*

În mod similar prevede și **CR** prin art. 39:

(1) Munca forțată este interzisă.

(2) nu constituie muncă forțată:

a) serviciul cu caracter militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu prestează serviciul militar obligatoriu din motive religioase.

În cadrul armatei nu se mai efectuează muncă agricolă sau de alt caracter. Doar în cazul calamităților naturale se recurge la ajutorul armatei.

Sclavia, aplicarea muncii forțate sau obligatorii se pedepsește conform **CP** art. 190-191.

Dreptul la libertate

Referitor la acest drept, art. 5 din **CADO** prevede:

1. Orice persoană are dreptul la libertate şi la siguranţă. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepţia următoarelor cazuri şi în conformitate cu căile legale:

a. dacă este deţinută legal în urma condamnării de către un tribunal competent;

b. dacă a făcut obiectul unei arestări sau al unei deţineri legale pentru nesupunerea la o hotărîre pronunţată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege;

c. dacă aceasta a fost arestată şi deţinută în vederea aducerii sale în faţa autorităţii judiciare competente, atunci cînd există motive verosimile de a se bănui că a săvîrşit o infracţiune sau cînd există motive temeinice de a se crede în necesitatea de a o împiedica să săvîrşească o infracţiune sau să fugă după săvîrşirea acesteia;

d. dacă este vorba despre deţinerea legală a unui minor, hotărîtă pentru educaţia sa supravegheată sau despre deţinerea legală a unei persoane, în scopul aducerii sale în faţa autorităţii competente;

e. dacă este vorba despre deţinerea legală a unei persoane susceptibilă să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;

f. dacă este vorba despre arestarea sau deţinerea legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod nelegal pe teritoriu, sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare.

2. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt şi într-o limbă pe care o înţelege, asupra motivelor arestării sale şi asupra oricărei acuzaţii aduse împotriva sa.

3. Orice persoană arestată sau deţinută, în condiţiile prevăzute de paragraful 1. c. din prezentul articol, trebuie de îndată adusă înaintea unui judecător sau a unui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuţiilor judiciare şi are dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil, sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanţii care să asigure prezentarea celui interesat la judecată.

4. Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deţinere are dreptul să introducă un recurs în faţa unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalităţii deţinerii sale şi să dispună eliberarea sa dacă deţinerea este ilegală.

5. Orice persoană care este victima unei arestări sau a unei deţineri în condiţii contrare dispoziţiilor acestui articol are dreptul la despăgubiri.

Prin **Decretul nr.** 40/1994, art. 3, **CADO** s-a aprobat cu următoarea rezervă şi declaraţie:

Art. 5 din convenţie nu va împiedica aplicarea de către România a dispoziţiilor art. 1 al Decretului nr. 976 din 23.X.1968, care reglementează sistemul disciplinar militar, cu condiţia ca durata privării de libertate să nu depăşească, în total, 2 luni într-un an.

Art. 1 al Decretului nr. 976 din 23.X.1968 prevede:

„Pentru abaterile de la disciplina militară, prevăzute de regulamentele militare, comandanţii sau şefii pot aplica militarilor sancţiunea disciplinară cu arest pînă la 15 zile."

În **CR**, art. 23 se referă la libertatea individuală:

(1) Libertatea individuală şi siguranţa persoanei sînt inviolabile.

(2) Perchiziţionarea, reţinerea sau arestarea unei persoane sînt permise numai în cazurile şi cu procedura prevăzute de lege.

(3) Reţinerea nu poate depăşi 24 de ore.

(4) Arestarea se face în temeiul unui mandat emis de magistrat, pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalităţii mandatului, arestatul se poate plînge judecătorului, care este obligat să se pronunţe prin hotărîre motivată. Prelungirea arestării se aprobă numai de instanţa de judecată.

(5) Celui reţinut sau arestat i se aduc de îndată la cunoştinţă, în limba pe care o înţelege, motivele reţinerii sau ale arestării, iar învinuirea, în cel mai scurt termen; învinuirea se aduce la cunoştinţă numai în prezenţa unui avocat, ales sau numit din oficiu.

(6) Eliberarea celui reţinut sau arestat este obligatorie, dacă motivele acestor măsuri au dispărut.

(7) Persoana arestată preventiv are dreptul să ceară punerea sa în libertate provizorie, sub control judiciar sau pe cauţiune.

(8) Pînă la rămînerea definitivă a hotărîrii judecătoreşti de condamnare, persoana este considerată nevinovată.

(9) Nici o pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decît în condiţiile şi în temeiul legii.

Conform art. 62, al. 1 din **CP**:

Executarea pedepsei închisorii care nu depăşeşte 2 ani, de către militarii în termen, se face într-o închisoare militară în cazurile prevăzute de lege, precum şi în cazurile cînd instanţa judecătorească, ţinînd seama de împrejurările cauzei şi de persoana condamnatului, dispune aceasta.

Arestul din cadrul unităţilor militare nu respectă prevederile constituţionale (se efectuează fără mandat emis de magistrat). Pe baza regulamentelor militare, decizia de a aresta un militar poate fi luat de şeful ierarhic superior, de la comandantul de pluton în sus. Această măsură se discută cu cel învinuit, pentru a-i oferi şansa de apărare. Limita superioară a duratei arestului este de 15 zile, iar în cazul cercetării penale, de 30 zile.

Controlul valizei nu este considerat ca o perchiziție, dat fiind faptul că spațiul unde se desfășoară nu este unul privat. Acest control se efectuează în situația în care se constată o lipsă, cu ocazia sărbătorilor (pentru a depista băuturi alcoolice) sau periodic, conform regulamentelor militare. Unele controale au ca scop verificarea igienei personale.

Infracțiunile contra libertății persoanei se pedepesc conform **CP** art. 189, art. 266, art. 268.

Dreptul la o judecare echitabilă

Dreptul la o judecare echitabilă este un drept inalienabil, nu poate fi restrîns sub nici un pretext. Acest drept include prezumția de nevinovăție (*orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată pînă ce vinovăția sa va fi legal stabilită* — **CADO**, art. 6 al. 2), informarea asupra acuzațiilor (*orice acuzat are dreptul* [...] *să fie informat în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa* — **CADO**, art. 6, al. 3, pct. a), dreptul la un apărător (*orice acuzat are dreptul* [...] *să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a-l plăti, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci cînd interesele justiției impun acest lucru* — **CADO**, art. 6, al. 3, pct. c) și dreptul la recurs (*orice persoană declarată vinovată de o infracțiune de către un tribunal are dreptul să ceară examinarea declarației de vinovăție sau a condamnării, de către o jurisdicție superioară* — **CADO**, **Protocolul nr. 7**, art. 2, al. 1). Totodată *nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul cînd a fost săvîrșită, nu era considerată infracțiune* (**CADO**, art. 7 al. 1)

Acest drept este garantat și de **CR**:

Art. 21. Accesul liber la justiție

1. Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.

2. Nici o lege nu poate îngrădi exercitarea acestui drept.

Art. 24. Dreptul la apărare

(1) Dreptul la apărare este garantat.

(2) În tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

Principiul judecării echitabile include și egalitatea persoanelor în fața justiției. **CP** acordă însă pedepse diferite în funcție de „superioritatea" sau „inferioritatea" gradului militar deținut:

Art. 335. Lovirea sau insulta superiorului

Lovirea superiorului de către inferior sau a șefului de către subordonat se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani.

În cazul în care cel lovit se găsește în exercițiul atribuțiilor de serviciu, pedeapsa este închisoarea de la unu la 5 ani.

Insulta superiorului de către un inferior sau a șefului de către un subordonat se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an.

Dacă faptele de mai sus sînt săvîrșite în timp de război, maximul pedepselor se sporește cu 2 ani.

Art. 336. Lovirea sau insulta inferiorului

Lovirea inferiorului ori subordonatului de către superior sau șef se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an.

Insulta inferiorului ori subordonatului de către superior sau șef se pedepsește cu închisoare de la o lună la 6 luni.

Dispozițiile alin. 1 și 2 nu se aplică în timp de război, dacă faptele au fost determinate de o necesitate militară.

Art. 337. Punerea în mișcare a acțiunii penale

Acțiunea penală pentru infracțiunile din prezenta secțiune se pune în mișcare numai la sesizarea comandantului.

CPP prevede acele condiții, prin art. 26 și 28, în care un caz este judecat de tribunalul militar. Singura instanță civilă la care se poate face apel după epuizarea altor căi, conform art. 29, este Curtea Supremă de Justiție. Pentru infracțiunile săvîrșite de militari, ancheta penală poate fi efectuată personal de către comandantul unității (art. 208).

Datorită faptului că doar comandantul este abilitat să sesizeze parchetul, se oferă posibilitatea de a abuza de această prevedere și de a nu lansa o acțiune penală care ar dăuna imaginii unității militare. Totuși, militarii pot sesiza parchetul, dar nu pe baza capitolului din **CP** care se referă la ***Infracțiuni săvîrșite de militari***, ci pe baza secțiunii referitoare la ***Lovirea și vătămarea integrității corporale sau a sănătății***.

Dreptul la o judecare echitabilă trebuie aplicat și în cazul pedepselor aplicate în cadrul unităților militare: înainte de hotărîrea unei pedepse se va acorda militarilor dreptul de a se apăra. Există și căi de plîngere, bazate pe principiul de a nu ocoli comandanții ierarhic superiori. Comandantul este obligat prin regulamente să ia decizia finală.

Nu se pot aplica pedepse, dacă persoanelor în cauză nu li se oferă posibilitatea de a-și cunoaște propriile drepturi și obligații. Din acest motiv, este deosebit de important ca fiecare militar să fie informat în legătură cu acestea.

Dreptul la o judecare echitabilă implică aplicarea pedepselor în mod individual, și nu colectiv. Individualizarea pedepsei simțul responsabilității personale. Totuși, în cadrul armatei se aplică pedepse colective (sub deviza „toți pentru unul, unul pentru toți"), considerînd că astfel de pedepse întăresc colectivitatea, spiritul de răspundere colectivă, necesară în caz de război, unde viața unui individ depinde de întregul grup.

Neamestecul autorităţilor în viaţa intimă, familială; secretul corespondenţei

CADO, prin art. 8, prevede:

1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorităţi publice decît în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege şi dacă acesta constituie o măsură care, într-o societate democratică este necesară securităţii naţionale, siguranţei publice, bunăstării economice a ţării, apărării ordinii şi prevenirii faptelor penale, protecţiei sănătăţii sau a moralei, ori protecţiei drepturilor şi libertăţilor altuia.

Art. 26 şi 27 din **CR** prevăd dreptul la viaţa intimă, familială şi privată, precum şi inviolabilitatea domiciliului. Art. 28 se referă la secretul corespondenţei:

Secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poştale, al convorbirilor telefonice şi al celorlalte mijloace legale de comunicare este inviolabil.

Conform prevederilor legale, în cadrul armatei nici scrisorile primite, nici cele trimise nu sînt citite, telefoanele nu sînt ascultate.

Violarea secretului corespondenţei se pedepseşte conform **CP**, art. 195.

Libertatea de exprimare

Conform art. 10, al. 1 din **CADO**:

Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii ori idei fără să poată exista vreun amestec al autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere.

Acest articol, prin al. 2, prevede aceleaşi restricţii ca şi la art. 8.

Principiul libertăţii de exprimare este formulat de **CR** la art. 30, al. 1:

Libertatea de exprimare a gîndurilor, a opiniilor sau a credinţelor şi libertatea creaţiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sînt inviolabile.

Dreptul de a primi informaţii este prevăzut de art. 31 al **CR**:

(1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informaţie de interes public nu poate fi îngrădit.

(3) Dreptul la informaţie nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecţie a tinerilor sau siguranţa naţională.

Orice cenzură, orice limitare a corespondenţei (ca procedeu pentru schimb de informaţii) trebuie să fie prevăzută de lege. În absenţa unei astfel de legi, limitarea acestui drept este abuzivă. În consecinţă, militarii pot primi orice fel de periodice şi cărţi.

Libertatea de gîndire şi a religiei

CADO defineşte acest drept în articolul 9, al. 1:

Orice persoană are dreptul la libertatea de gîndire, de conştiinţă şi de religie; acest drept presupune libertatea de a schimba religia sau convingerea, cît şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învăţămînt, practici şi îndeplinirea riturilor.

Alineatul 2. prevede restricţii similare cu cele existente la art. 8.

CR defineşte principiul libertăţii conştiinţei în art. 29, al. 1:

Libertatea gîndirii şi a opiniilor, precum, şi libertatea credinţelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrîns să adopte o opinie ori să adere la o credinţă religioasă, contrare convingerilor sale.

LPA asigură următoarele drepturi:

Art. 4

Cetăţenii care, din motive religioase, refuză să îndeplinească serviciul militar sub arme execută serviciul utilitar alternativ, potrivit prezentei legi.

Modul de executare a serviciului utilitar alternativ se stabileşte prin hotărîre a Guvernului.

Art. 6

Nu îndeplinesc serviciul militar:

[...]

c) personalul hirotonit sau ordinat care aparţine cultelor religioase recunoscute de lege.

Art. 13

Durata serviciului utilitar alternativ este de 24 de luni.

Art. 28

Absolvenții instituțiilor civile de învățămînt superior pot opta pentru serviciul utilitar alternativ cu durata de 12 luni, în condițiile prezentei legi.

Împiedicarea libertății cultelor se pedepsește conform **CP**, art. 318.

În cadrul unităților militare trebuie să existe condiții pentru practicarea religiei și îndeplinirea riturilor.

Referitor la modul de executare a serviciului utilitar alternativ nu a apărut nici o hotărîre de Guvern pînă în octombrie 1997, astfel situația celor care au refuzat îndeplinirea serviciului militar sub arme era confuză. Se cerea de la persoanele care refuzau înrolarea sub arme o adeverință care dovedea apartenența la un cult care interzice folosirea armelor.

Hotărîrea Guvernamentală nr. 637 din 1997 (în continuare **HG 637**) conține aceleași erori care au existat în practica dinaintea apariției Hotărîrii: apartenența la un cult își pierde caracterul intim, totodată nu se recunoaște dreptul general de a refuza serviciul militar sub arme, din motive de convingere (doar din motive religioase), întrucît Hotărîrea are următoarele prevederi:

Art. 1

(1) Serviciul utilitar alternativ este o formă a îndeplinirii serviciului militar și se execută de către cetățenii apți pentru serviciul militar, care, din motive religioase, refuză să îndeplinească serviciul militar sub arme.

(2) Durata serviciului utilitar alternativ este de 24 de luni pentru militarii în termen și de 12 luni pentru militarii cu termen redus.

Art. 6

(1) Recruții care se încadrează în prevederile art. 1 vor declara în scris, în fața comisiei locale de recrutare-încorporare, că se obligă să execute serviciul utilitar alternativ.

(2) Declarația cuprinde: numele și prenumele solicitantului, prenumele tatălui, domiciliul și reședința, profesia, locul de muncă, cultul sau gruparea religioasă al cărei adept este.

(3) Secretariatul de Stat pentru Culte confirmă, la solicitarea centrelor militare, faptul că preceptele cultelor sau grupărilor religioase declarate de recruți fac parte din categoria celor care nu permit executarea serviciului militar sub arme.

Se ridică întrebarea dacă perioada de 24 luni nu este prea lungă, avînd astfel un caracter de pedeapsă. Conform punctului de vedere al Ministerului Apărării Naționale, era nevoie de stabilirea unei perioade mai lungi decît cea a serviciului militar sub arme, pentru compensarea presiunii fizice și psihice la care sînt expuși militarii. Numai astfel se poate evita refuzul masiv al serviciului sub arme. Cunoscînd efectele acestei legi, cu timpul se poate reduce această perioadă.

Pe baza **HG 637**, atît cazarea și hrana, cît și însemnele distinctive, în perioada serviciului utilitar alternativ, sînt suportate de către executantul serviciului:

Art. 17

Executanții serviciului utilitar alternativ beneficiază atît de drepturile pe care le au ceilalți angajați, cît și de următoarele drepturi specifice:

[...]

b. cazare și hrănire, conform preceptelor cultului respectiv, contra cost, în situația în care nu au domiciliul sau reședința în localitatea unde se află angajatorul.

Art. 18

Ministerul Apărării Naționale stabilește modelul, materialul și modul de purtare a însemnelor distinctive, asigurînd confecționarea și distribuirea lor, contra cost, executanților serviciului utilitar alternativ, pe timpul îndeplinirii acestei obligații.

Dreptul la asociere

Art. 11, al. 1 din **CADO** prevede:

Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alte persoane sindicate și de a se afilia unor sindicate pentru apărarea intereselor sale.

Restricțiile referitoare la acest drept, prevăzute la al. 2 sînt cele similare cu art. 8.

Libertatea de întrunire și dreptul de asociere sînt formulate în **CR** ca două articole separate:

Art. 36. Libertatea întrunirilor

Mitingurile, demonstrațiile, procesiunile sau orice alte întruniri sînt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme.

Art. 37. Dreptul de asociere

(1) Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate și în alte forme de asociere.

(3) Nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membri activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici, stabilite prin lege organică.

În general, în cadrul armatei nu există asociații (cu excepția celor sportive). Această situație nu se motivează cu o interdicție tacită.

Dreptul de a întemeia o familie

Conform **CADO**, art. 12, al. 1:

Începînd cu vîrsta nubilă, bărbatul şi femeia au dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie conform legilor naţionale ce reglementează exercitarea acestui drept.

Regulamentele militare prevăd acordarea de permisii speciale pentru întemeierea unei familii şi menţinerea legăturilor dintre militar şi familie.

Dreptul la proprietate

Acest drept este garantat de **CADO** prin art. 1 al **Primului protocol adiţional**:

Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decît pentru cauză de utilitate publică şi în condiţiile prevăzute de lege şi de principiile generale ale dreptului internaţional.

Conform **CR**, art. 41, al. 1:

Dreptul de proprietate, precum şi creanţele asupra statului, sînt garantate. Conţinutul şi limitele acestor drepturi sînt stabilite de lege.

Infracţiunile împotriva proprietăţii private sau de stat se pedepsesc de **CP** conform art. 208-222.

Dreptul la proprietate este inalienabil, însă există condiţii cînd posedarea unei proprietăţi poate fi suspendată. Unele obiecte nu pot fi introduse în unităţi militare, dar acestea se păstrează şi se înapoiază în momentul în care militarul pleacă acasă.

Dreptul la instruire

CADO, prin art. 2 al **Primului protocol adiţional**, prevede:

Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire.

Acest drept nu poate fi limitat de nici o circumstanţă.

În **CR**, acest drept este prevăzut de art. 32, care prin al. 1 defineşte formele de învăţămînt.

Dreptul la învăţătură este asigurat prin învăţămîntul general obligatoriu, prin învăţămîntul liceal şi prin învăţămîntul superior, precum şi prin forme de instrucţie şi de perfecţionare.

Referitor la dreptul la învăţătură, **LPA** prevede:

Art. 23

Amînarea de la încorporare se acordă:

[...]

b) elevilor liceelor de la învăţămîntul de zi şi seral, ai şcolilor postliceale ori echivalente acestora, pînă la absolvirea studiilor.

Art. 26

Absolvenţii instituţiilor civile de învăţămînt superior, recunoscute de stat, care nu au îndeplinit obligaţiile militare pînă la începerea studiilor, efectuează serviciul militar cu termen redus cu durata de 6 luni, în primul an după absolvire, dacă nu au împlinit vîrsta de 35 de ani.

Nu vor fi încorporaţi cei care frecventează cursurile unei alte facultăţi şi au absolvit cel puţin 1 an. Această amînare se acordă numai pînă la absolvirea cursurilor celei de-a doua facultăţi.

Unul dintre scopurile unităţilor militare este de a pregăti persoanele civile pentru un eventual conflict armat, astfel dreptul la instruire este asigurat prin însăşi instrucţia militară. Principiile acestei instrucţiuni sînt: conştientizarea răspunderii individuale, acceptarea subordonării şi dezvoltarea spiritului comunitar.

Activităţi educaţionale se desfăşoară şi în domeniul regulamentelor militare şi al igienei, iar pentru cei care necesită acest lucru, există programe de alfabetizare şi ore de limbă română.

Declarațiile unor soldați despre situația drepturilor omului din unitățile militare din Tîrgu-Mureș

A. G.: *Nu am probleme deosebite, nici eu, nici colegii mei. Ceea ce mi s-a povestit de prieteni mai în vîrstă a fost mult mai înspăimîntător decît realitatea. Acum nici nu știu dacă cele spuse erau reale și s-a schimbat armata în ultimii ani sau unitățile din Tîrgu-Mureș ar fi mai civilizate decît cele despre care mi s-a relatat, ori povestirile erau pur și simplu invenții. Armata nu este plăcută, dar nu am fost supus nici unui abuz. Poate condițiile ar trebui mult îmbunătățite, am răbdat destul de mult iarna, din cauza frigului din camere.*

T. L.: *Primele zile au fost deosebit de grele, mai ales din cauza gradaților, care ne-au obligat să facem fel de fel de prostii, unele mai jignitoare decît celelalte. Nici nu știam ce avem voie să facem, ce consecințe ar avea dacă am raporta cele întîmplate ofițerilor. În rest, nimic deosebit. Ca pedeapsă — pentru rezultate mai slabe la trageri sau pentru neefectuarea curățeniei în „sectoare" — uneori am fost puși să fugim peste măsură de mult, cu masca pe față. Și nu mi-a plăcut cînd pentru unii colegi, care nu și-au călcat uniforma, toți trebuia să facem tîrîș în noroi. Acum viața în armată a devenit mai ușoară, a sosit „schimbul", totodată ne-am și obișnuit cu situația.*

H. P.: *Pînă acum nu am avut probleme deosebite. Sînt unele situații neplăcute, dar nu prea des. Ultima dată, de exemplu, mi s-a interzis să vorbesc la telefon de la unitate în limba maghiară. „Nu se înțelege, cine știe ce tot vorbești acolo" — mi-a zis un ofițer. Nu știu, cine ar fi trebuit să înțeleagă, din moment ce telefonul nu este ascultat. Nu m-am conformat, și am continuat să vorbesc în limba maghiară, și nu am pățit nimic. Poate era doar un exces de naționalism.*

N. L.: *Am făcut o prostie și am ajuns la arest pentru două zile. Pedeapsa nu era arestul, ci ceea ce a urmat. Nici eu nu știu de cîte ori am spălat cu o cîrpă și o găleată de apă comandamentul, avînd un soldat înarmat în spatele meu. Asta, normal, în afara instrucției, la care am participat împreună cu colegii. În prima seară îmi era frică, ca nu cumva și în loc de somn să fiu pus la „șmotru", dar măcar orarul s-a respectat.*

Concluzii şi propuneri

Unităţile militare se află într-o situaţie specială din punctul de vedere al drepturilor omului. În cadrul armatei funcţionează legi diferite cu democraţia civilă, datorită menirii instituţiei. Pentru a oferi o protecţie cetăţenilor care nu acceptă astfel de situaţii, în multe ţări înrolarea se face pe bază de voluntariat (mai nou şi Franţa a trecut la sistemul unei armate profesioniste).

În sine, legislaţia şi regulamentele interioare ale armatei din România conţin puţine elemente care contravin principiilor universale ale drepturilor omului. În practică însă se pot observa — datorită abaterilor de la regulamente, sau a formulărilor insuficient de clare — unele deficienţe, care se pot elimina pe două căi: o atenţie sporită din partea comandanţilor pentru a depista astfel de nereguli şi rescrierea unor articole din regulamente, care au fost elaborate înainte de 1989, în timpul dictaturii comuniste, care era insensibilă la respectarea drepturilor omului.

Cazurile de sinucideri, dezertări şi alte evenimente grave sînt indicatori negativi, care arată deficienţe serioase. Eliminarea lor nu este doar scopul organizaţiilor neguvernamentale care activează în domeniul drepturilor omului, ci în primul rînd al Ministerului Apărării Naţionale şi al comandanţilor de unităţi militare. Astfel este necesară şi utilă colaborarea pentru scopuri comune, pentru a impune respectul pentru om şi pentru drepturile lui inalienabile.

1. Serviciul utilitar alternativ

Prin **HG 637**, libertatea de conştiinţă şi de gîndire este interpretată doar ca libertate religioasă. În mod normal, refuzul serviciului militar sub arme nu ar trebui să aibă neapărat motive religioase; oricare cetăţean ar trebui să se bucure de acest drept, indiferent de convingerile lui religioase sau filozofice, în concordanţă cu uzanţa europeană.

Se poate pune în discuţie şi reducerea perioadei de desfăşurare a serviciului militar alternativ, pentru a nu-i conferi un caracter de pedeapsă. Această reducere poate fi treptată pentru a se putea stabili perioada optimă, care să nu aibă ca urmare alegerea în masă a acestei forme de serviciu militar.

2. Prevenirea tratamentelor inumane

Este cunoscut şi recunoscut faptul că în cadrul armatei se practică uneori un tratament inuman, aplicat de superiori inferiorilor, mai ales din partea „conducătorilor" necalificaţi — a gradaţilor faţă de cei nou înrolaţi. Limitarea puterii lor, sprijinirea inferiorilor în depistarea unor situaţii anormale (educarea lor încă din primele zile nu numai asupra obligaţiilor, ci şi a drepturilor, a căilor de plîngere etc.), verificarea sistematică a raporturilor interumane sînt cîteva căi recomandabile care pot avea efecte benefice în reducerea şocului psihic al primelor zile după înrolare şi a situaţiilor de umilire sau de rele tratamente.

3. Prevederi speciale din Codul Penal

În cadrul sistemului juridic, armata se bucură de o oarecare autonomie. Astfel, urmărirea penală este condusă de comandantul unităţii sau de persoane desemnate de el din cadrul unităţii (art. 208 **CPP**), prin care există posibilitatea de a impune o cercetare subiectivă, pentru a ascunde unele informaţii incriminatorii la adresa ofiţerilor superiori.

Pentru infracţiunile contra ordinii şi a disciplinei militare, *acţiunea penală se pune în mişcare numai la sesizarea comandantului* (**CP**, art. 337). Prin această prevedere, se poate acorda o protecţie faţă de sistemul juridic în favoarea persoanelor apropiate comandantului.

Prin diferenţele făcute în funcţie de grade de **CP** la art. 335 din (lovirea sau insulta superiorului, pasibile cu închisoare pînă la 5 ani) şi art. 336 (lovirea sau insulta inferiorului, pasibile cu închisoare pînă la un an) nu se respectă principiul egalităţii. Astfel se sugerează că lovirea inferiorului este un act mai „normal", decît lovirea superiorului, uitînd rolul de model al celui în cauză, comportamentul lui fiind copiat şi multiplicat de inferiori.